

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՀԱՅՈՅ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ
МУЗЕЙ-ИНСТИТУТ ГЕНОЦИДА АРМЯН

ԿԱՐԻՆԵ ԷՄԱՆՈՒԼՈՒ
ԽՈՒԿԱԲԱՇՅԱՆ

КАРИНЕ ЭММАНУИЛОВНА
ХУДАБАШЯН

ԵՐԵՎԱՆ

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DEPARTMENT OF THE HISTORY OF ARTS
AND ARCHITECTURE

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DEPARTMENT OF THE HISTORY OF ARTS
AND ARCHITECTURE
1100 EAST 58TH STREET
CHICAGO, ILLINOIS 60637

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DEPARTMENT OF THE HISTORY OF ARTS
AND ARCHITECTURE

**НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ
МУЗЕЙ-ИНСТИТУТ ГЕНОЦИДА АРМЯН**

**АРМЯНСКИЕ ЖЕНЩИНЫ УЧЕНЫЕ
МАТЕРИАЛЫ К БИБЛИОГРАФИИ
N1**

**КАРИНЕ ЭММАНУИЛОВНА
ХУДАБАШЯН**

**Издательство "Гитутюн" НАН РА
Ереван 1999**

016: [929 Ձողաբաշյուն +78]

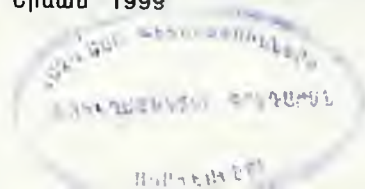
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՀԱՅՈՑ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՀԱՅ ՆՇԱՆԱՎՈՐ
ԿԻՆ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐ
ՆՅՈՒԹԵՐ
ԿԵՆՍԱՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ
N1

A
20057

ԿԱՐԻՆԵ ԷՄԱՆՈՒԵԼԻ
ԽՈՒԴԱԲԱՇՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակչություն
Երևան 1999

**Տպագրվում է ՀՀ ԳԱԱ Հայոց ցեղասպանության
թանգարան - ինստիտուտի գիտական խորհրդի
որոշմամբ**

Պատասխանատու խմբագիր՝ **Լ.Ա. Բարսեղյան**

**Печатается по решению ученого совета
Музея — института геноцида армян**

Ответственный редактор: **Л.А. Барсегян**

Ներածականը՝ **Ա.Յ. Բաղդասարյանի**
Մատենագիտությունը կազմել է **Ա.Յ. Բաղդասարյանը**

Вступительная статья А.О. Багдасарян
Библиография составлена А.О. Багдасарян

✓
59 28

ԿԱՐԻՆԵ ԷՄՍԱՆՈՒԵԼԻ ԽՈՒՂԱԲԱՇՅԱՆԻ

ԿՂԱՆՔԻ ԵՒ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԵԹՎԵՐԸ

Կարինե Էմսանուելի խուղաբաշյանը ծնվել է 1929 թ. հուլիսի 7-ին Թբիլիսի քաղաքում:

1936-1940 թ.թ. սովորել է Երևանի Պուշկինի անվ. միջնակարգ դպրոցում, այնուհետև Չայկովսկու անվ. երաժշտական տասնամյա դպրոցում, որն ավարտել է 1947 թ.:

1952 թ. գերազանց դիպլոմով ավարտել է Կոմիտասի անվ. պետական կոնսերվատորիայի տեսական-կոմպոզիտորական ֆակուլտետը (գիտական ղեկավար՝ պրոֆ. Գ.Տիգրանով):

1953 թ-ից անցել է Լենինգրադի Ռիմսկի-Կորսակովի անվ. պետական կոնսերվատորիայի և ապա ՅԽՍՀ ԳԱ Արվեստի Ինստիտուտի ասպիրանտուրան /գիտ. ղեկավար պրոֆ. Զ. Ս.Քուլչնարյան/:

1960 թվականից աշխատել է Արվեստի Ինստիտուտում որպես կրտսեր գիտաշխատող երաժշտության պատմության և տեսության բաժնում /1960 - 1978 թ.թ./, ապա որպես ավագ գիտաշխատող / 1978 - 1984 թ.թ. /: 1984 թվականից առ այսօր ժողովրդական արվեստի բաժնի վարիչ է:

1970 թ.: Շնորհիվ է արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճան:

1968 թ-ից: ԽՍՀՄ Կոմպոզիտորների միության անդամ է:

1970-ից Հայաստանի թատերական գործիչների միության անդամ է:

1975 - 1981 թ.թ. Հայաստանի Կոմպոզիտորների միության երաժշտագիտական սեկցիայի նախագահ է:

1979 - 1998 թ.թ. նույն միության վարչության անդամ է:

1980 - 1989 թ.թ. "Սովետական արվեստ" ամսագրի խմբագրական կոլեգիայի անդամ է:

1985 թվականից ՀՀ ԳԱ Արվեստի Ինստիտուտի գիտխորհրդի անդամ է:

Основные даты жизни и деятельности КАРИНЕ ЭММАНУИЛОВНЫ ХУДАБАШЯН

Карине Эммануиловна Худабашян родилась 7 июля 1929 г. в г. Тбилиси.

1936 - 1940 г.г. Училась в Ереванской средней школе им. А.С. Пушкина, затем - в музыкальной десятилетке им. П.И. Чайковского, которую окончила в 1947 году.

1952 г. С отличием окончила теоретико-композиторский факультет Ереванской государственной консерватории им. Комитаса (научный руководитель проф. Г.Г. Тигранов).

С 1953г. проходила аспирантуру в Ленинградской государственной консерватории им. Н.А. Римского-Корсакова, затем в Институте искусств АН Арм. ССР /научный руководитель - проф. Х.С.Кушнарев/.

С 1960 г. работает в Институте искусств: младшим научным сотрудником в отделе истории и теории музыки /1960 - 1978г.г./, старшим научным сотрудником /1978 - 1984 г.г./.

С 1984 года по сей день заведующий отделом народного искусства.

1970г. Присуждена ученая степень кандидата искусствоведения.

С 1968г. член Союза композиторов СССР.

С 1970г. член Союза театральных деятелей Армении.

1975 - 1981 г.г. - председатель музыковедческой секции Союза композиторов Армении.

1979 - 1998 г.г. - член Правления того же Союза.

1980 - 1989 г.г. - член редколлегии журнала "Советакан арвест".

С 1985 г. - член Ученого совета Института искусств НАН РА.

ԿՅԱՆՔԻ ԵՎ ԳԻՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

Կարինե Էմմանուելի Խուղաբաշյանը ծնվել է 1929 թ. հուլիսի 7-ին Թբիլիսի քաղաքում, ինժեներ Էմմանուել Խուղաբաշյանի և դաշնակահարուհի Ռեզինա Եղիզարովայի ընտանիքում: Ավարտել է Երևանի Չայկովսկու անվան երաժշտական տասնամյա դպրոցի դաշնամուրային բաժինը: Նրա ուսուցիչներն են եղել Մ.Ա. Տոնյանը, Լ.Ս.Պուլիկը, Վ.Ս. Բելկեվիչը, Յ.Պ. Գինոսյանը և ուրիշները: Մասնագիտական ղեկավարն էր՝ Ռ.Զ. Անդրեասյանը:

1947 թ. Խուղաբաշյանը ընդունվել է Երևանի Կոմիտասի անվ. պետական կոնսերվատորիայի տեսական - կոմպոզիտորական ֆակուլտետը և ավարտել է 1952 թ. արժանանալով գերազանց դիպլոմի: Նրան դասախոսել են Մ.Ա. Տերյանը /սոլֆեջիո/, Ռ.Ա.Աթայանը և Տ.Գ. Տեր-Մարտիրոսյանը /հարմոնիա/, Գ.Ս. Չեբոտարյանը /պոլիֆոնիա/, Ս.Վ.Կոպտևը /երաժշտական ձևերի վերլուծություն/, Գ.Գ. Տիգրանովը և Ա.Ա. Բարսամյանը /արտասահմանյան և ռուսական երաժշտության պատմություն/, Ջ.Տ Վարդանյանը /երաժշտության հանրընդհանուր պատմություն/ և ուր.: Ուսման տարիներին բազմիցս հանդես է եկել զեկուցումներով ուսանողական գիտական կոնֆերանսներին / այդ թվում "Ռիմսկի-Կորսակովի օպերաների մասին", "Պուլչինը երաժշտության մեջ"/: Չբաղվել է հասարակական գործունեությամբ: Նրա ակտիվ մասնակցությամբ կազմակերպվել են ժամանակին մեծ համբավ վայելող "կադամբատոները" և այլ ուսանողական երեկոներ: Մասնագիտացել է երաժշտության պատմության բնագավառում: Պրոֆ. Գ.Տիգրանովի ղեկավարությամբ գրված "Գ. Եղիզարյանի սիմֆոնիկ ստեղծագործությունը" դիպլոմային աշխատանքը հետագայում կոմպոզիտորին նվիրված մենագրության հիմքը դարձավ:

Կոնսերվատորիան ավարտելուց անմիջապես հետո Խուղաբաշ-

յանն իր գրիչը փորձեց հրապարակախոսության բնագավառում: Այսուհետև երաժշտագիտական այս ոլորտը ժանրային ողջ բազմազանությամբ իր կարևոր և ուրույն տեղը գրավեց խուղաբաշյանի ստեղծագործական կյանքում: Համերգներին, երաժշտական ներկայացումներին նվիրված բազմաթիվ գրախոսականների հեղինակ է / "Սևիլյան սափրիչ", "Վեստ-Սայդյան պատմություն", "Տանհոյզեր", "Կրակե օղակ" և այլն/: Մի շարք հոդվածներում վերստեղծվում և ամբողջացվում են հայ ականավոր երաժշտական գործիչների ստեղծագործական դիմանկարները /Ս. Օգանեզաշվիլի, Ա. Քոչարյան, Հ. Դանելյան, Ձ. Դուլուխանյան, Գ. Չեբոտարյան, Ա. Տերտերյան¹ /: Երեխաների գեղագիտական դաստիարակությամբ, հայկական ֆիլիհարմոնիայի զործունեությամբ, ինչպես նաև Հայաստանի երաժշտական կյանքի այլ ոլորտների լուսաբանմանը և վերլուծմանը նվիրված քննադատական հոդվածները, խմբագրատնային գրույցները հրապարակվել են հանրապետական / "Կոմունիստ", "Սովետական Հայաստան", "Կոմսոմոլեց", "Ավանգարդ" օրաթերթեր, "Սովետական արվեստ" ամսագիր / և համամիութենական / "Պրավդա" օրաթերթ, "Սովետական մուզիկա" ամսագիր/ մամուլում: Խուղաբաշյանի հրապարակումները աչքի են ընկնում հարուստ լրատվությամբ, մտահորիզոնի բացառիկ լայնությամբ, սուր քննադատական շնչով: Դրանք անաչառ են, դյուրընթեռնելի և բանականության, խորագիտակության և հուզականության ներդաշնակ միասնության օրինակ կարող են ծառայել:

Ասպիրանտուրան խուղաբաշյանը անցել է 1953 թ.-ից Լենինգրադի Ռիմսկի-Կորսակովի անվ. պետական կոնսերվատորիայում, այնուհետև ՀԽՍՀ ԳԱ Արվեստի ինստիտուտում: Պրոֆ. Բ.Ս. Քուշնարյանի ղեկավարությամբ սկսված "Բազմաձայնության զարգացման վաղ շրջանը հայ երաժշտության մեջ" թեկնածուական աստիճանի հայցման դիսերտացիան հաջողությամբ պաշտպանվեց

¹ *Հարկ է նշել, որ խուղաբաշյանն առաջին երաժշտագետն է, որը հանդես եկավ կոմպոզիտոր Ա.Տերտերյանի ստեղծագործությամբ նվիրված ժավալուն վերլուծական հոդվածներով:*

1970թ.: 1977 թ. այն լույս տեսավ “Հայ երաժշտությունը մոնոդիայից դեպի բազմաձայնություն” խորագրով: Սա տեսական հետազոտություն է՝ նվիրված ազգային կոմպոզիտորական դպրոցի նախկինում քիչ լուսաբանված վաղ, “նախակոմիտայան” շրջանին: Աշխատության մեջ քննվում է նախնական բազմաձայն ձևերի յուրատեսակ հարմոնիկ կառուցվածքային տիպարների կազմավորման ընթացքը հայ պրոֆեսիոնալ երաժշտության մեջ:

Հեղինակն անդրադառնում է Կոմիտասի անմիջական նախորդների՝ Բ. Կարա-Սուրբայի, Ն. Տիգրանյանի, Մ. Եկմայանի կյանքին և գործունեությանը, նրանց կողմից իրականացված հայ ժողովրդական /զեղջկական, քաղաքային/, ժողովրդա-պրոֆեսիոնալ /զուսանա-աշուղական/ և պրոֆեսիոնալ /հոգևոր և աշխարհիկ/ մոնոդիաների բազմաձայն մշակումների առանձնահատկությունների բացահայտմանը և վերլուծմանը: Մենագրության մեջ առաջին անգամ նշված կոմպոզիտորների ստեղծագործությունը դիտարկվում է XIX դարի վերջի և XX դարի սկզբի եվրոպական և ռուսական երաժշտության ավանդույթների և զարգացման միտումների հունով: Այս ժամանակաշրջանն, ինչպես հայտնի է, նշանավորվեց ազգային կոմպոզիտորական դպրոցների ձևավորմամբ և այնպիսի երկերի հորինմամբ, որոնց մեջ համադրվում էին համաեվրոպական պրոֆեսիոնալ երաժշտության նվաճումներն ազգային երաժշտական արվեստի արտահայտամիջոցների ամենալայն շրջանակի հետ: Հետազոտության մեջ ընտրված տեսանկյունը հնարավորություն ընձեռեց հեղինակին բացահայտել և իմաստավորել Կարա-Սուրբայի, և հատկապես Տիգրանյանի և Եկմայանի երկերում առկա մի շարք, եվրոպական դասական հարմոնիայի տեսակետից, անսովոր երևույթներ: Բազմաձայնության վերլուծությունը այս կոմպոզիտորների երկերում հեղինակին հանգեցրեց այն եզրակածությանը, որ ակորդների ընտրությունը, դրանց հաջորդականությունը, տոնայնական պլանների փոփոխումը և հարմոնիկ լեզվի մյուս մանրամասները մեծ մասամբ պայմանավորված են հայկական մոնոդիաների ծայնակարգային

(լազային) ինքնատիպությամբ: Այլ կերպ ասած, հայ կոմպոզիտորական դպրոցի արդեն իսկ վաղ փուլում “հարմոնիան հասունանում էր ազգային մոնոդիայի հիմքով”²: Նշված օրինաչափությունն արտահայտվեց /ամեն անգամ՝ յուրովի/ բոլոր հայ մեծ կոմպոզիտորների երկերում: Խուղաբաշյանի կողմից ընտրված դիտարկման այս տեսակետը ժամանակին բարձր գնահատվեց որպես կարևոր ներդրում խորհրդային երաժշտագիտության մեջ³:

Ձայնակարգի (լազի) և հարմոնիայի կամ “հորիզոնական և ուղղահայաց” առանցքների փոխներգործության խնդիրը դիտարկման առարկա դարձավ նաև “ժողովրդական երաժշտության մշակման որոշ սկզբունքները Ա. Սպենդիարյանի ստեղծագործության մեջ” հոդվածում /Երևան, 1973/ :

1960 թվականից Խուղաբաշյանը աշխատում է ՀԽՍՀ ԳԱ Արվեստի ինստիտուտում, երաժշտության պատմության և տեսության բաժնում. սկզբում որպես կրտսեր և ապա, 1978թ.՝ ավագ գիտաշխատող: Այստեղ նա ավարտում է դիսերտացիան, հրատարակման նախապատրաստում անվանի հայ կոմպոզիտոր Գ. Եղիազարյանի կյանքին և ստեղծագործությանը նվիրված գիրքը /Երևան, 1966/: Նույն տարիներին են գրվում նաև “Ա. Սպենդիարյանի “Ալմաստ” օպերայի լիբրետոյի հեղինակ՝ Սոֆիա Պարոնկը” /Երևան, 1973/, “Մուղամը XIX դարի ավարտի և XX դարի սկզբի հայ կոմպոզիտորների ստեղծագործությունների մեջ”, “Ձև - կառուցվածքը և ծայնագրման սկզբունքները XIX դարի վերջին Հայաստանում գրառված մուղամներում” /Տաշկենտ, 1978, 1981/, “Կոմիտասը և նրա նախորդները” /Երևան, 1981/ հոդվածները, ակնարկներ հանրագիտարաններում և այլն: Հարկ է նշել նաև Խուղաբաշյանի կողմից կազմած “խորհրդային Հայաստանի երաժիշտ - կատարողները” բառարանը /100 անուն, ձեռագիր/, «Եղիշե Բաղդասարյան - կյանքը և ստեղծագործությունը» (1965) նույնպես ձեռագիր: Նույն տարիներին

² Տե՛ս . Խուղաբաշյանի դիսերտացիայի պրոֆ. Յու. Ն. Տյուլինի գրախոսականը, 14. 06. 70 թ., էջ 4:

Տե՛ս . նշ. Յու. Ն. Տյուլինի գրախոսականը, էջ 3:

Խուղաբաշյանը զեկուցումներով հանդես է եկել հանրապետական, համամիութենական, միջազգային տարբեր գիտաժողովներին⁴, վարել է հայֆիլիարմոնիայի դասական սիմֆոնիկ երաժշտության համերգները, հրապարակումներով հանդես եկել մամուլում:

1984 թ. մինչև օրս Խուղաբաշյանը ղեկավարում է ՀՀ ԳԱԱ ԱԻ ժողովրդական արվեստի բաժինը: Այստեղ առավելագույնս դրսևորվեց Խուղաբաշյանի կազմակերպչական տաղանդը, շրջապատը ստեղծագործական եռանդով լիցքավորելու, ազգային երաժշտական մշակույթի զարգացմանը առավել նպաստող գիտական ծրագրեր մշակելու նրա կարողությունը:

Այն է՝ “Հայ ավանդական երաժշտություն” մատենաշարը, որի մի քանի հատորներ պատրաստ են հրատարակման /Ք. Քուշնարյանի, Ս. Լիսիցյանի գիտարշավների նյութերով, հայ ժողովրդական նվագարանային երաժշտության իր տեսակի մեջ եզակի ժողովածուն և այլն/: Այն է՝ ժողովրդական երաժշտության քարտավորումն ու անձնագրավորումը: Բաժնի գիտական գործունեության ոլորտ են ներմուծվել ժողովրդական երգի վանկաչափական վերլուծության մեթոդը, դիցաբանական դպրոցի նվաճումները: Միաժամանակ այստեղ հետազոտվում են երաժշտական ֆուլկլորագիտության այլ բնագավառների հետ կապված խնդիրներ /ազգաերաժշտագիտություն, օրգանոլոգիա, մեղեդիական աշխարհագրություն, պատմահամեմա-

---

⁴ Այստեղ հիշատակենք միայն մի քանիսը դրանցից, որոնց թեգերը հրատարակված չէին.

«Տեսական երաժշտագիտությունը Հայաստանում» (1974), «Չայնակարգային համակարգի ծածկագրումը» (1975), «Գ.Տիգրանովի մանկավարժական գործունեությունը» (1978), «Եվրոպական և ազգային տեսությունները Արևելքի երաժշտության մասին» (1980), «Անհեմիտոնիկան հայ ժողովրդական երգերում և Կ.Կվիտկայի ներդրումը նրա ուսումնասիրության մեջ» (1980), «Ապ.Մելիքյանի ձայնակարգային կոնցեպցիան» (1981), «Արևելքի երաժշտությունը Ք.Քուշնարյանի հետազոտություններում» (1981), «Սասունցի Դավիթ» դյուցազնավեպի երաժշտական հատվածները, որպես ձայնակարգի գոյացման մի շարք սկզբունքների հնարավոր աղբյուր» (1986), «Գ.Տիգրանովի դասերը» (1994) և այլն:

տական երաժշտագիտություն, ժողովրդական երգի համակարգչային վերլուծություն/: Արդյունքները հրապարակվում են: Շարունակվում են Կոմիտասի երկերի ժողովածուի հրատարակման աշխատանքները: Մշտապես կազմակերպվում են ժողովրդական երաժշտության հավաքման գիտարշավներ Հայաստանի, նաև Վրաստանի տարբեր շրջաններ /Թելավի, Լոռի, Եղեգնաձոր, Գորիս, Շիրակ և այլն/: Գրառվել են 2000-ից ավելի ժողովրդական երգեր և գործիքային նվագներ:

Այսօր ժողովրդական արվեստի բաժինը Արվեստի ինստիտուտի առավել եռանդուն, համակարգված և արդյունավետ գործող ստեղծագործական կոլեկտիվներից է:

Խուղաբաշյանի կազմակերպչական տաղանդը դրսևորվեց նաև այն ժամանակ երբ նա Հայաստանի կոմպոզիտորների միության երաժշտագիտական սեկցիայի նախագահի պաշտոնն էր վարում /1975 - 1981/: Այդ տարիներին բազմիցս կազմակերպվում էին երաժշտության տեսության, երաժշտական ֆոլկլորագիտության և այլ բնագավառների խնդիրներին նվիրված սեմինարներ, գիտական կոնֆերանսներ, նաև հանդիպումներ անվանի երաժիշտների հետ:

Խուղաբաշյանի գիտական հետաքրքրությունների շրջանակը լայն է և բազմապիսի: Սակայն, առաջնայինը տեսական երաժշտագիտությունն է : Այսպես, նա վաղուց արդեն զբաղվում է հայ տեսական երաժշտագիտության կարևորագույն ոլորտներից մեկի՝ ծայնակարգի ուսումնասիրման խնդիրներով: Խուղաբաշյանի աշխատություններն այս ոլորտում կարող են լույս տեսնել առանձին գրքով: Զայնակարգային “թեման” հիմնադրվեց դիսերտացիոն աշխատության մեջ: Այստեղ, հայ բազմաթիվ մոնոդիաների ծայնակարգերի մանրակրկիտ վերլուծությունը, ինչպես վերը նշվեց, հնարավորություն տվեց հեղինակին նորովի դիտարկել առաջին հայ կոմպոզիտորների երկերի հարմոնիկ կառուցվածքը, “տեսնել” վերջինիս մեջ մոնոդիկ երաժշտության ծայնակարգերի յուրօրինակության արտացոլումը:

Նույն տարիներին գրված մեկ այլ աշխատության մեջ “Կվարտ – կվինտային կառույցները և անգեմիտոնիկական հայ ժողովրդական

երգում” /Երևան, 1977/, Խուղաբաշյանը, շարունակելով և զարգացնելով Կոմիտասի, Սպ. Սելիքյանի, Ք. Քուչնարյանի, մասամբ նաև Կ.Կվիտկայի արտահայտած գաղափարները, առաջնորդվելով ֆուլկլորից քաղված բազմաթիվ օրինակներով, հիմնավորում է վերոհիշյալ ծայնակարգերի առանձնահատուկ բնորոշությունը հայկական ժողովրդական երգերի համար: Միաժամանակ հեղինակը համարում է դրանք Կոմիտասի երկերում կվարտ-կվինտային և ոչ տերցիային կառուցվածքի այլ համահնչյունների գոյացման նախապայմանը:

Այնուհետև “Չայ մոնոդիկ երաժշտության լադային հնչյունաշարերը և հնչյունաշարերի անտիկ համակարգը” աշխատության մեջ /Երևան, 1984/, ծայնակարգային “թեման” զարգանում է համեմատական երաժշտագիտության հունով: Չիմնվելով անտիկ տեսաբանների կողմից մշակված ծայնակարգային հնչյունաշարերի կառուցվածքային սկզբունքների վրա, ի նկատի ունենալով կոմիտասյան փորձն այս ուղորտում, վերլուծելով ժողովրդական, ժողովրդա-պրոֆեսիոնալ և պրոֆեսիոնալ բազմաթիվ մոնոդիաները, Խուղաբաշյանն առաջարկում է “Երկօկտավային ծայնակարգային հնչյունաշարի լրիվ կատարյալ մոդուլյացիոն համակարգի” իր տարբերակը: Այն, ըստ գիտնականի, ընկած է հայ մոնոդիկ երաժշտության հիմքում և մի շարք եզրերով առնչվում է ծայնակարգային հնչյունաշարերի անտիկ համակարգի հետ: Վերջինս “չի նշանակում, որ անտիկ ծայնակարգերը ազդել են հայ մոնոդիկ երաժշտության ծայնակարգերի վրա, այլ հետևանք է այն բանի, որ անտիկ գիտնականների կողմից ստեղծված մոնոդիկ երաժշտության կատարյալ տեսությունը արտացոլում է հին Չունաստանի հետ մշտապես առնչվող մի շարք ժողովուրդների մոնոդիկ երաժշտության առանձնահատկությունները”: Չնչյունաշարերի ինտերֆերենցիան, այն է՝ “մի քանի ավտոնոմ հնչյունաշարերի միակցումն ու համադրումը, նաև նրանց փոխադարձ կապի բացահայտումը”⁵, Խուղաբաշյանը կիրառել է “Չայ մոնոդիկ երաժշտության ծայնակարգային համակարգի մեկնությունը հայ երաժշտա-

⁵ В. Гошовский. Горати. Ереван, 1983. с. 55.

գիտության դասականների կողմից” հետազոտության մեջ /Երևան, 1987: Ուսումնասիրելով Յ. Լիմոնջյանի, Ն. Տիգրանյանի, Կոմիտասի, Սպ. Մելիքյանի ծայնակարգային կոնցեպցիաները, և ի մի բերելով դրանք, հեղինակը մոդելավորել է ինտերֆերենցիայի սկզբունքով կազմված միասնական ծայնակարգային հնչյունաշար, որն արտացոլում է հայ մոնոդիկ երաժշտության ծայնակարգային համակարգի առանձնահատկությունները ազգային երաժշտագիտության դասականների պատկերացմամբ:

Ծայնակարգի ուսումնասիրության մեթոդաբանության մեջ արժեքավոր ներդրում է հանդիսանում Խուդաբաշյանի “Մոդուլների համակարգը և դրանց կիրառումը ժողովրդական երգի ծայնակարգի նկարագրության ընթացքում” աշխատությունը /գրված է 1978 թ., հրատարակվել է 1996թ./: Այստեղ, Չայաստանում 1927 թ. հրատարակված բոլոր ժողովրդական երգերի /շուրջ 1000 նմուշ/ ծայնակարգային վերլուծության հիման վրա, մանրամասն մշակվել և համակարգի է բերվել հեղինակի ծայնակարգային կոնցեպցիան, “ծայնակարգ”, “ծայնակարգային հնչյունաշար”, “ինտոնացիա” և այլ հասկացությունների սահմանումից մինչև ծայնակարգի քանակային և որակային ցուցիչները: Միաժամանակ աշխատության մեջ ներկայացված է հեղինակի կողմից մշակված մոդուլների՝ պայմանական նշանների թվագրական համակարգը, որի միջոցով նկարագրվում է երգի ծայնակարգը: Այն հաջողությամբ փորձարկվել է Վ. Յոշովսկու կողմից ժողովրդական երգի ծայնակարգերի համակարգչային վերլուծության ընթացքում ⁴:

Ծայնակարգի խնդրին նվիրված հետազոտությունների տրամաբանական շարունակությունն ու զարգացումն է “Լրիվ կատարյալ համակարգի ծայնասահմանային դիֆերենցիացիայի անտիկ երաժշտա - տիեզերաբանական կոնցեպցիան և նրա դրսևորումը հայ երաժշտության մեջ” /Երևան, 1997թ./ աշխատությունը: Այստեղ հայ մոնոդիկ երաժշտության ծայնակարգերի հնչյունաշարերը դիտարկվում են հին աշխարհի երաժշտա - տիեզերաբանա-

⁴ В. Гошовский. Горани, с 26 – 35, 55 – 56.

կան կոնցեպցիայի, այսինքն տիեզերքի նախնական տարրերի մոդելի՝ տետրադայի և պենտադայի /երկիր, ջուր, օդ, հուր, եթեր/ տեսանկյունից: Բացահայտվում են “ա/ ծայնասահմանի /ռեզիստրի/ և ծայնակարգի, բ/ ծայնասահմանի և ժանրի փոխկապակցությունները, նաև Կոմիտասի նոտագրությունների սկզբունքները, կապված ծայնասահմանային շերտերի հետ”⁷:

Խուղաբաշյանի գիտական հետաքրքրությունների ոլորտում է՝ նաև Արևելքի բանավոր ավանդույթի պրոֆեսիոնալ երաժշտությունը: Այսպես, “Մուղամները XIX դարի ավարտի և XX դարի սկզբի հայ կոմպոզիտորների ստեղծագործության մեջ” /Տաշկենտ, 1978թ./, և “Ձև - կառուցվածքը և ձևագոյացման սկզբունքները XIX դարի վերջին Հայաստանում գրառված մուղամներում” /Տաշկենտ, 1981թ./ զեկուցումներով նա հանդես է եկել միջհամրապետական գիտատեսական կոնֆերանսում և միջազգային սինպոզիումում: Նշված աշխատություններում դիտարկվում են անցյալ դարում և ներկա դարի սկզբում Հայաստանում տարածված և Ն.Տիգրանյանի ու Ա.Ապենդիարյանի կողմից հայ լավագույն մուղամաթիստներից գրառած մուղամների թեմատիզմի նշանակությունը, նաև ծայնակարգային յուրօրինակությունը, ձևագոյացման առանձնահատկությունները, որոնք մեծապես պայմանավորված են կարգավորված իմպրովիզացիայի սկզբունքներով: Այդ մուղամներն ապագայում նշված կոմպոզիտորների մի շարք դաշնամուրային, վոկալ և սիմֆոնիկ երկերի հիմքը դարձան: Հեղինակը նշում է Հայաստանում կատարվող մուղամների ձևին հատուկ լակոնիզմը, կանոնավոր և կուռ կառուցվածքը, վերջինս առանձնացնելով որպես մեզանում այս ժանրի կատարողական մեկնության յուրահատկություն:

Վերջին տարիներին Խուղաբաշյանն անդրադառնում է հայ ժողովրդական երգի տաղաչափության սկզբունքների հետազոտությանը / “Ամանակ, վանկաչափություն”, Երևան, 1995թ., “Հայ ավանդա-

---

⁷ *Ծայնակարգերի պրոբլեմին նվիրված Խուղաբաշյանի հետազոտություններից են նաև նրա ձեռագիր աշխատությունները, որոնք ներկայացվել են զեկուցումների ձևով (տես տողատակ 4):*

կան երգի տաղաչափական համակարգի շուրջ», Երևան, 1997թ./: Դարկ է նշել, որ հայ երաժշտական ֆոլկլորագիտության այս ոլորտը, որը ժամանակին հիմնադրեց Կոմիտասն իր «Հայ գեղջկական երաժշտություն» հիմնավոր աշխատության մեջ⁸, հետագայում համարյա չի շոշափվել հայ երաժշտագետ – տեսաբանների կողմից: Այնինչ խոսքը ֆոլկլորի ուսումնասիրման այն առավել արդիական կարևոր ձևի մասին է, որը նպաստում է ժողովրդական երգի ամենախորքային, կայուն կառույցների բացահայտմանը: Այս աշխատությունները Իստուկ նշանակություն ունեն մեզանում երգային տիպերի վանկաչափական հիմքով հետազոտական դպրոցի ստեղծման համար: Սա իր հերթին հնարավորություն կտա պարզաբանելու և ճշտելու ֆոլկլորի, և ավելին, մոնոդիկ երաժշտություն երաժշտա - բարբառային, ժանրային, պատմական և այլ հատկանիշների հետ կապված հարցերը:

Հայ երաժշտական ֆոլկլորագիտության մեջ վերջերս ի հայտ եկած մեկ այլ ուղղության միտումների արտացոլումն է Խուդաբաշյանի «Կարոս խաչ» վիպերգի բանաստեղծական տեքստի կրոնա - առասպելական արմատները/ իմաստաբանական վերլուծության փորձ/ « աշխատությունը /Երևան, 1996թ./: Ուղղությունը համադրում է ազգագրության դիցաբանական դպրոցի և երաժշտական ֆոլկլորագիտության նվաճումները: Ըստ այդմ, Խուդաբաշյանի աշխատության մեջ հետազոտվում են հնագույն ժողովրդական երգի իմաստաբանական պայերը հայերի հեթանոսական և քրիստոնեական պատկերացումների հետ:

Նույն համալիր հետազոտության սկզբունքով են գրված Խուդաբաշյանի մի շարք այլ աշխատություններ, նվիրված, մասնավորապես, հայ կոմպոզիտորների երաժշտա - բեմական ստեղծագործություններին:

⁸ Աշխատությունը ստեղծվել է 1906թ., լույս է տեսել 1938թ. Փարիզում և սպա կրճատումներով Կոմիտաս. «Դողվածներ և ուսումնասիրություններ» հայտնի ժողովածույում, Երևան, 1941:

Դրանք են "Ա.Սպենդիարյանի "Ալմաստ" օպերայի լիբրետոյի հեղինակ Սոֆիա Պարոնկը" /1973թ./, "Ժանրի պարադոքսները /կամերային կոմիկական օպերայի խնդիրը Հայաստանում/" /1982թ./, "Բնագրին հավատարիմ լինելու աստիճանը /Գեղիազարյանի "Արա Գեղեցիկ" բալետի մասին/" /1987թ./, "Տ.Չուխաջյանի "Արշակ II" օպերայի ժանրային բնորոշումը" /1999թ./: Հեղինակը մանրամասն հետազոտում է նշված օպերաների և բալետի գրական բնագրերը. առասպելը /"Ալմաստ", "Արա Գեղեցիկ"/, հեքիաթը /Վ.Աճեմյանի "Կիկոսի մահը" կամերային օպերան/, հայոց վաղ միջնադարյան պատմությունը /"Արշակ II"/ և դրանց արտացոլումն ու մարմնավորումը լիբրետոյի և երաժշտության մեջ:

Եւ այն հունով է ստեղծված տուրք Ալեքսանոսի մասին ավանդազրույցին նվիրված աշխատությունը/ "Ժողովրդական կրոնական տաղը Հայաստանի էպիկական երգային պոեզիայում", Երևան, 1998թ./, որտեղ ավանդազրույցը դիտարկվում է իր "բովանդակային, կերպարային, բանաստեղծական և երաժշտական բաղադրիչների ամբողջությամբ":

Հարկ է նշել, որ Խուդաբաշյանի գիտական ստեղծագործության գլխավոր հատկանիշներից է երաժշտագիտական խնդիրների ամբողջական, համալիր վերլուծությունը, ամենատարբեր բնույթի պատմական, քաղաքական, գեղարվեստական երևույթների լայն շրջանակի ընդգրկումով: Սա ծառայում է ուսումնասիրության առարկան իր ողջ բազմերանգությամբ գիտակցելու և լուսաբանելու նպատակին: Նշված հատկությունը պայմանավորված է մի շարք հանգամանքներով: Դրանք են. գիտնականի պրպտող միտքը, լայն մտահորիզոնը, բազմագիտակությունը, որ կանխորոշում են Խուդաբաշյանի աշխատություններում առկա մտքի բացառիկ ազատությունն ու խորիմաստությունը: Դա Գ.Տիգրանովի, Զ.Քուշնարյանի, Յու. Տյուլինի, Ա.Քոչարյանի, Վ. Հոշովակու դպրոցի ավանդույթների գործոնն է, այն երաժիշտ - գիտնականների, որոնց հետ Խուդաբաշյանին բախտ վիճակվեց մշտապես լինել ստեղծագործական կապերի մեջ և որոնց նա հիշում է մեծ երախտագիտությամբ:

Դա նաև խուղաբաշյանի ընտանեկան ավանդույթների գործոնն է. նրա սկեսրայրն էր հայտնի գրականագետ Խ.Ա. Սարգսյանը, ամուսինը՝ մեծ պատմաբան, հայագետ, ասորագետ Գ.Խ. Սարգսյանը:

Այսօր Կարինե էմանուելի խուղաբաշյանը Հայաստանի առաջատար երաժշտագետներից է: Նրա խոսքը մեծ կշիռ և հեղինակություն ունի, սպասվում է, ընկալվում է հետաքրքրությամբ, միտք է շարժում, հաճախ գիտական աշխույժ բանավեճերի առարկա դառնում, առաջ բերում հետևորդներ: Այս ամենը հիմք է տալիս ակնկալելու նրանից նորանոր գաղափարներ, գիտական նվաճումներ:

Արվեստագիտության թեկնածու
Անահիտ Բաղդասարյան

Очерк жизни и научной деятельности КАРИНЭ ЭММАНУИЛОВНЫ ХУДАБАШЯН

Каринэ Эммануиловна Худабашиян родилась 7 июля 1929 года в г. Тбилиси, в семье инженера Эммануила Исаковича Худабашияна и пианистки Регины Семеновны Едигаровой. Окончила Ереванскую музыкальную среднюю школу им. П.И. Чайковского по классу фортепиано у Р.Х. Андреасяна. Ее педагогами были также М.А. Тонян, Л.М. Пулик, В.М. Белькевич, О.П. Гипосян и др.

В 1947 – 1952 гг. училась на теоретико-композиторском факультете Ереванской государственной консерватории им. Комитаса. Здесь ей преподавали М.А. Терьян /сопрано/ , Р.А. Атаян и Т.Г. Тер-Мартirosян /гармония/, Г.М. Чесботарян /полифония/, С.В. Коптев /анализ музыкальной формы/, З.Г. Вартамян /всеобщая история музыки/, Г.Г. Тигранов и А.А. Барсамян /история западно-европейской и русской музыки/ и др.

В годы учебы Худабашиян неоднократно выступала с докладами на студенческих научных конференциях /“Римский-Корсаков об опере”, “Пушкин в музыке”/. Занималась общественной деятельностью. При ее активном участии организовывались известные в свое время консерваторские “капустники”, всевозможные вечера, фестивали. Специализировалась в области истории музыки.

Дипломная работа “Симфоническое творчество Г. Егиазаряна”, написанная под руководством проф. Г.Г. Тигранова, легла впоследствии в основу книги о композиторе.

Сразу же после окончания консерватории Худабашиян пробует перо в публицистике, которая во всем своем жанровом многообразии стала одной из ипостасей ее творческой деятельности. Ею написано множество рецензий на концерты, музыкальные спектакли /“Севильский цирюльник”, “Вест-Сайдская история”, “Тангейзер”, “Огненное кольцо” и т.д./, ряд портретов крупных музыкантов /С. Оганезашвили, А. Кочарян, А. Данелян, З. Долуханян, Г. Чесботарян, А. Тертерян¹./

¹ Следует особо отметить, что именно Худабашиян принадлежат первые развернутые аналитические статьи о музыке выдающегося современного композитора А.Р. Тертеряна.

критические статьи, редакционные беседы, посвященные различным сторонам музыкальной жизни Армении - эстетическому воспитанию детей, деятельности Армянской филармонии, Союза композиторов и т.д., которые публиковались в республиканской /газеты "Коммунист", "Советакан Айастан", "Комсомолец", "Авангард", журнал "Советакан арвест"/ и всесоюзной /газета "Правда", журнал "Советская музыка"/ прессе. Публицистические статьи Худабашяни отличаются богатой информативностью, исключительной широтой кругозора, временами довольно острой критичностью. Одновременно с этим они объективны, "читабельны" и представляют собой органический сплав интеллекта, эрудиции, эмоций.

С 1953 года Худабашяни проходила аспирантуру в Ленинградской государственной консерватории им. Римского-Корсакова, затем в Институте искусств АН Арм. ССР, под научным руководством проф. Х.С.Кушнарэва. В 1970 г. была успешно защищена диссертация на звание кандидата искусствоведения под заглавием "Ранний этап развития многоголосия в армянской музыке". В 1977 г. она была издана Институтом искусств АН Арм. ССР отдельной книгой под названием "Армянская музыка на пути от монодии к многоголосию". Это теоретическое исследование, посвященное раннему, мало изученному, так называемому "докомпозитовскому" периоду национальной композиторской школы. В нем прослеживаются процессы становления первичных многоголосных форм, своего рода гармонических моделей в армянской профессиональной музыке. Автор обращается к жизни и творчеству классиков, непосредственных предшественников Комитаса - Х. Кара-Мурзы, Н.Тиграпяна, М.Екмаляна, избравших путь многоголосной обработки армянских монодий - народных /крестьянских, городских/, народно-профессиональных /гусано-апуштских/, профессиональных /духовных и светских/. В монографии впервые творчество названных композиторов рассматривается в русле традиций и тенденций развития европейской и русской музыки 19-го - начала 20-го веков, определивших формирование национальных композиторских школ и создание произведений, синтезирующих в себе достижения общеевропейской музыки с самым широким спектром средств выразительности национального музыкального искусства. Именно этот ракурс позволил автору выявить и осмыслить ряд нестандартных с точки

зрения классической европейской гармонии явлений в произведениях Кара-Мурзы и в особенности Тиграняна, Екмальяна. Анализ многоголосия привел автора к заключению о том, что выбор аккордов, их последовательность, смена тональных планов и иные атрибуты гармонического языка в большинстве своем обусловлены ладовым своеобразием армянских монодий. Говоря иначе, уже на ранней стадии становления армянской композиторской школы "гармония вызревала на основе армянской монодии"².

Данный теоретический аспект, избранный Худабашян, в свое время был высоко оценен как значительный вклад в советское музыкознание³.

Тот же ракурс взаимодействия лада с гармонией, "горизонталь" с "вертикалью" стал предметом рассмотрения в статье "О некоторых принципах обработки народного материала в творчестве А. Спендиарова" /Ереван, 1973/

С 1960 года Худабашян работает в Институте искусств АН Арм.ССР младшим научным сотрудником, с 1978 г. – старшим, в отделе истории и теории музыки. Здесь была написана диссертация, подготовлена к изданию книга о жизни и творчестве выдающегося армянского композитора Г.И. Егизаряна /Ереван, 1966/. К этому времени относятся также статьи об опере "Алмаст" /Ереван, 1973/, о мугамах /Ташкент, 1978, 1981/, о предшественниках Комитаса /Ереван, 1981/, статьи в энциклопедиях и т.д. Следует отметить также составленный ею словарь "Музыканты-исполнители Советской Армении" /100 имен, рукопись/, и статью "Музыка Востока в исследованиях Х. Кушнарева (рукопись)" и монографию "Егнше Багдасарян - жизнь и творчество" (1965), также рукопись.

В эти же годы Худабашян с докладами выступает на различных республиканских, всесоюзных, международных конференциях, ведет

² См. рецензию проф. Ю.Н. Тюлина на диссертацию Худабашян от 14. 06. 70 года, с. 4. Хранится в архиве Института искусств НАН РА.

³ Там же, с. 3.

Здесь упомянем только некоторые из них, тезисы которых не опубликованы: "Теоретическое музыкознание Армении" (1974), "Кодирование ладовых систем" (1975), "Педагогическая деятельность Г. Тигранова" (1978), "Европейская и национальные теории о музыке Востока" (1980), "Ангемитоника в армянской музыке и вклад К. Квитки в ее изучение" (1980), "Ладовая концепция Сп. Меликяна" (1981), "Музыка Востока в исследованиях Х. Кушнарева" (1981), "Музыкальные фрагменты эпоса "Давид Сасунский", как возможный источник некоторых принципов ладообразования" (1986), "Уроки Тигранова" (1994).

лекторскую работу в Армянской филармонии, на симфонических концертах классической музыки, продолжает активно сотрудничать с прессой, специальными периодическими изданиями.

С 1984 г. по настоящее время Худабаян возглавляет Отдел народного искусства Института искусств ИАН РА. Здесь в полной мере проявились талант руководителя и организаторский дар Худабаян, ее умение "заряжать" и "заражать" творческой энергией свое окружение, разрабатывать научные программы, наиболее перспективные в плане развития национальной музыкальной культуры. Это, в частности, серия "Армянская традиционная музыка", ряд томов которой уже готовы к публикации /по материалам экспедиций Х.С.Кушнарера, С.С.Лисициан, единственный пока в своем роде сборник армянской народной инструментальной музыки и т.д./ . Это разработка принципов каталогизации и паспортизации народной песни и их осуществление на практике в Отделе народного искусства.

В сферу исследовательской деятельности отдела введены метод слогоритмического анализа народной песни, достижения мифологической школы этнографов. Одновременно здесь исследуются проблемы, связанные и с другими аспектами музыкальной фольклористики - этномузыкологии, органологии, мелогеографии, историко-сравнительного музыкознания, компьютерно- графического анализа народной песни, результаты которых публикуются. Продолжаются работы по изданию Собрания сочинений Комитаса. Отделом народного искусства неоднократно проводились и ныне проводятся научные экспедиции по сбору народной музыки в различные районы Армении, а также Грузии /Телави, Лори, Егегнадзор, Горис, Ширак и т.д./ . Записаны более 2000 народных песен и инструментальных наигрышей. Сегодня Отдел народного искусства - один из наиболее активно, слаженно и продуктивно действующих творческих коллективов Института.

Организаторский талант Худабаян проявился в бытность ее председателем музыковедческой секции Союза композиторов Армении /1975 - 1981/. В это время различные семинары, посвященные проблемам теории музыки, музыкальной фольклористики и других областей музыкознания, научные конференции, встречи с выдающимися музыкантами были частым явлением в жизни Союза.

Круг научных интересов Худабашян широк и многообразен. Однако приоритетным для нее является, главным образом, теоретическое музыковедение. Так, она уже долгое время занимается проблемами лада, которые составляют, как известно, одну из основополагающих исследовательских областей армянского теоретического музыковедения. Работы Худабашян в этой области могли бы быть изданы отдельной книгой. Начало ладовой темы закладывалось в диссертационной работе, где скрупулезный ладовый анализ сотен армянских монодий позволил автору, как отмечалось выше, по-новому взглянуть на гармоническую структуру произведений первых армянских композиторов, увидеть в ней многоголосную “проекцию” ладовой специфики монодийской музыки. В другой работе того же периода “Кварто-квинтовая структура и ангеми-tonика в армянской народной песне” /Ереван, 1977/, Худабашян, продолжая и развивая идеи, высказанные в свое время Комитасом, Сп.Меликяном, Х.Кушнаревым, К.Квиткой, на основе множества примеров из фольклора, обосновывает особую характерность названных в заглавии работы ладовых систем для армянской народной песни, усматривая в них причину возникновения кварт - квинтаккордов и иных созвучий нетерцового строения в произведениях Комитаса.

Далее, в работе “Античная система ладозвукорядов и ладозвукоряды армянской монодийской музыки /Ереван, 1984/, ладовая тема развивается Худабашян в плане сравнительного музыковедения. Используя принципы построения ладозвукорядов, выработанные античными теоретиками, и руководствуясь исследовательским опытом Комитаса в данной области, в результате анализа многочисленных образцов народных, традиционных и профессиональных монодий, Худабашян предлагает свой вариант “полной совершенной модулирующей системы двухоктавного ладового звукоряда”, который, по мнению ученого, лежит в основе армянской монодийской музыки и имеет ряд точек соприкосновения с античной системой ладозвукорядов. Последнее “является отнюдь не результатом влияния античной ладовой системы на систему ладов армянской монодийской музыки, а следствием того, что античные ученые создали совершенную теорию монодийской музыки, в которой отразились особенности монодийской музыки ряда народов, находившихся в тесном контакте с древней Грецией”.

Опыт интерференции звукорядов, т.е. “накладывания, соединения нескольких автономных звукорядов и определение их взаимной связи”⁵ использован Худабабян в исследовании “Трактовка ладовой системы армянской монодической музыки классиками армянского музыкознания” /Ереван, 1987/. Автор исследует ладовые концепции А.Лимонджяна, Н.Тиграняна, Комитаса, Сп.Меликяна, и, собрав воедино их наблюдения, моделирует основанную на принципе интерференции единую ладозвукорядовую схему, которая отражает специфические особенности ладовой системы армянской монодической музыки в представлениях классиков национального музыкознания.

Значительным вкладом в методологию изучения лада является исследование Худабабян “Система модулей и ее использование в описании ладовой структуры народной песни” /написано в 1978 году, опубликовано в 1996 г./. Здесь, на основе анализа ладовой структуры целого массива народных песен /около 1000/, изданных в Армении с 1927 года, детально разработана и приведена в систему ладовая концепция автора, от дефиниций понятий “лад”, “ладозвукоряд”, “интонация” и т.д. до логически дифференцированных показателей лада /количественных и качественных/. Одновременно в исследовании представлена разработанная автором шифрографическая система условных обозначений - модулей, посредством которых изображается ладовая структура песни. Последняя была успешно апробирована В.Л.Гоговским при анализе ладовой структуры народной песни с помощью ЭВМ⁶.

Логическим продолжением и развитием исследований по проблематике лада стала работа “Античная музыкально-космологическая концепция регистровой дифференциации полной совершенной системы и ее проявление в армянской музыке” /Ереван, 1997/. В ней ладозвукоряды армянской монодической музыки рассматриваются в плане музыкально-космологической концепции древности – модели первоэлементов Вселенной – тетрады и пентады /земля, вода, воздух, огонь, эфир/, выявляются взаимосвязи: а/ регистра и ладовой структуры, б/ регистра и жанра, в/ принципы нотировки Комитаса,

⁵ Гоговский В.Л., Горани. Ереван, 1983. с. 55.

⁶ Там же, сс. 26 – 35, 55 – 56.

связанные с регистровыми зонами”⁷.

В сферу научных интересов Худабабян входит также профессиональная музыка устной традиции Востока. Так, в частности, с докладами о мугамах, бытующих в Армении, она выступала на Межреспубликанской научно-теоретической конференции в Ташкенте /“Мугамы в творчестве армянских композиторов конца XIX – начала XX веков”, Ташкент, 1978/; на Международном музыковедческом симпозиуме в Самарканде /“Формат-структура и принципы формообразования в мугамах, записанных в Армении в конце XIX века”, Ташкент, 1981г./.. В названных докладах рассматриваются ладовая специфика, особенности формообразования (обусловленного во многом принципами регламентированной импровизации), значение тематизма, в распространенных в армянской музыкальной культуре прошлого и начале нынешнего века мугамах. Записанные от лучших армян-мугаматистов того времени композиторами Н.Тиграняном и А.Спендиаровым, они легли в основу ряда их вокальных и симфонических произведений. Подчеркивая лаконизм, строгость и стройность форм мугамов, распространенных в Армении, автор усматривает именно в этом специфику интерпретации данного жанра в армянской культуре.

В последние годы Худабабян обращается к проблемам слогоритмической структуры армянской народной песни /“Аманак, Ванкачапутюн /Мора, Просодия/”, Ереван, 1995г.; “К вопросу о стихотметрической системе армянской традиционной песни”, Ереван, 1997г./.. Следует отметить, что данная область армянской музыкальной фольклористики, основы которой были в свое время сформулированы еще Комитасом в его фундаментальном труде “Армянская крестьянская музыка”⁸, в дальнейшем, за редкими исключениями, почти не разрабатывалась исследователями. Между тем, речь идет об одном из важнейших, основополагающих в современном музыковедении параметров

В ряд исследований Худабабян о ладе входят также ее рукописные работы, прочитанные в качестве докладов на научных конференциях (см. список 4).

Исследование относится к 1906 г., было издано в Париже, в 1938 г., и затем, с сокращениями, в известном сборнике - Комитас. Статьи и исследования, Ереван, 1941.

изучения фольклора, который способствует выявлению наиболее глубоких, устойчивых, типологических структур народной песни. Труды Худабабян в данной области имеют особую актуальность, в аспекте возникновения у нас школы исследования песенного типа на основе слогоритмической модели, что в свою очередь позволит уяснить многие вопросы, связанные с музыкально-диалектными, жанровыми, историческими и другими особенностями национального фольклора и, шире, монодической музыки в целом.

Отражением тенденций еще одного, нарождающегося в армянской музыкальной фольклористике направления, суть которого заключается в синтезе исследовательских параметров мифологической школы этнографии и музыкальной фольклористики, представляется другая работа Худабабян последнего времени – “Религиозно-мифологические корни поэтического текста эпической песни “Карос Хач” /Ереван, 1996г./ . Здесь старинная народная песня исследуется в ее многообразных семантических связях с языческими и христианскими представлениями армян.

В том же комплексном “ключе” решен и целый ряд иных исследований Худабабян, касающихся, в частности, музыкально-сценических произведений армянских композиторов. Это статьи “Автор либретто оперы “Алмаст” А.Спендиарова – София Парнок” /1973г./, “Парадоксы жанра” /Проблема камерной комической оперы в Армении, 1982г./, “Степень верности оригиналу” /О балете Г.Егниазаряна “Ара Прекрасный”, 1987г./, “Жанровое определение оперы Т.Чухаджяна “Аршак II “ /1999г./ . Автор подробно исследует литературные источники музыкально-сценических произведений – легенду /“Алмаст”/, сказку /камерная опера В.Аджемяна “Смерть Кикоса”/, миф /“Ара Прекрасный”/, историю ранне-средневековой Армении /“Аршак II “/, а также способы их отражения и воплощения в либретто и музыке.

В том же плане построено и исследование “Жанр духовного стиха в эпической песенной поэзии Армении” /Ереван, 1998г./, в котором рассматривается сказание о св. Алексаносе “в совокупности его мотивных, сюжетных, образных, поэтических и музыкальных компонентов”.

Следует отметить, что целостный анализ музыковедческих проблем в контексте исторических, политических, художественных явлений с целью

осознания и освещения предмета во всем многоцветье его “ауры”, является одной из главных черт творческого стиля Худабашян, что не случайно, а обусловлено целым рядом обстоятельств. Это, прежде всего, пытливый ум, широкий кругозор, эрудиция ученого, предопределившие исключительную раскованность, свободу мысли, своего рода “столичность” звучания ее научных трудов. Это школа, научные традиции выдающихся музыковедов – Г.Г.Тигранова, Х.С.Кушнарева, Ю.Н.Тюлина, А.К.Кочаряна, В.Л.Головановского, с которыми Худабашян посчастливилось быть в творческом контакте и которых она вспоминает с благодарностью. Одновременно это и семейные научные традиции: свекор Худабашян – известный литературовед Х.С.Саркисян, супруг – крупнейший историк, арменовед, ассириолог Г.Х.Саркисян.

Сегодня Каринэ Эммануиловна Худабашян – один из ведущих музыковедов Армении, слово которого имеет особый вес, всегда ожидается с интересом, возбуждает мысль, нередко становится предметом оживленных научных дискуссий, рождает последователей, что дает основание ждать от нее новых идей, научных достижений в будущем.

Кандидат искусствоведения
Анаит Багдасарян

Կ.Խողարաշյանի հրատարակված
աշխատությունների գանձ

Список изданных трудов К.Худабаян

1. Առանձին հրատարակումներ /գրքեր/

1. Отдельные издания /книги/

✓
✓
Գրիգոր Եղիազարյան. - // Եր.: Հայաստան, 1966. - 88 էջ:

✓
✓
Армянская музыка на пути от монодии к многоголосию. - // Եր.:
Изд-во АН Арм.ССР, 1977. - 215 с.

2. Հոդվածներ ժողովածուներում, ամսագրերում,
գեկուղումների հիմնադրույթներ

2. Статьи в сборниках, журналах, тезисы докладов.

Романтическая эпопея (Об опере А.Тертеряна "Огненное кольцо")
: Советская музыка. журн. - 1967. - N 9.

Особенности гармонии в произведениях М.Екмаляна // Բանբեր
Երևանի համալս., ամսագ. - 1968. - N 2 - էջ 221 - 233:

Рукою опытного инструменталиста (О квартете Г.Овунца) // Советская
музыка. журн. -- 1968. - N 9. - С. 50 - 51.

Ладь и гармония в произведениях Никогойоса Тиграняна // Լրաբեր
հաս. գիտ. / ՂՄՄ ՊԱ, ամսագ. - 1968: - N 11. - էջ 73 - 84:

О некоторых принципах обработки народного материала в творчестве А.Спендиарова // Александр Спендиаров. - Ер., 1973. - С. 52 - 85.

Автор либретто оперы “Алмаст” А.Спендиарова - София Парнок // Александр Спендиаров. - Ер., 1973. - С. 187 - 210.

Кварто – квинтовая структура и ангемитоника в армянской народной песне // Третья республиканская научная конференция по проблемам культуры и искусства Армении. Тезисы докладов. - Ер., 1977. - С. 157.

Мугамы в творчестве армянских композиторов конца XIX - начала XX вв. // Макомы, мугамы и современное композиторское творчество. - Ташкент, 1978. - С. 153 – 161.

Первое систематическое исследование (О труде Г.Тигранова “Армянский музыкальный театр”) // Советская музыка, журн. - 1978. - N 3. - С. 103 – 105.

Գիրք ուսուցչի մասին (Մ.Բրուստյանի “Վարդգես Տալան” գրքի մասին) // Սովետական արվեստ, ամսագ. - 1979. - N 11. - էջ 57 – 58:

Форма-структура и принципы формообразования в мугамах, записанных в Армении в конце XIX века // Профессиональная музыка устной традиции народов Ближнего, Среднего Востока и современность. - Ташкент, 1981. - С. 87 – 91. Կոմիտասը և նրա նախորդները // Կոմիտասական. - Եր., 1981. - Գ. 2 - էջ 5 – 14:

Ժանրի պարադոքսները (կամերային կոմիկական օպերայի

խնդիրը Հայաստանում) // Սովետական արվեստ. - 1982. - N 7. - էջ 30 – 37:

Երաժշտությունը և ներկայացումը (Քննադատի խոհեր, Գ.Եղիազարյանի “Արա Գեղեցիկ” բալետի մասին) // Սովետական արվեստ, ամսագ. - 1983. - N 2 - էջ 20 – 31:

Античная система ладозвукорядов и ладозвукоряды армянской монодической музыки (Опыт сравнительного анализа) // Конференция по вопросам истории и теории монодической музыки. Тезисы докладов. - Ер., 1984. - С. 47 – 51.

Настоящей музыке - настоящую пропаганду (Редакционные беседы) // Советская музыка, журн. - 1986. - N 11. - С. 9 – 10.

Степень верности оригиналу (О балете Г.Егиазаряна “Ара Прекрасный”) // Советская музыка, журн. - 1987. - N 3. С. 40 – 44.

Трактовка ладовой системы армянской монодической музыки классиками армянского музыкознания // Шестая республиканская научная конференция по проблемам культуры и искусства Армении. Тезисы докладов. - Ер., 1987. - С. 248 – 250.

Երաժշտական ֆոլկլորագիտությունը Հայաստանում // Ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործությանը նվիրված պլենումի գիտաժողով: Ձեկուցումների հիմնադրույթներ: - Եր., 1987. - էջ 13 – 16:

Аманак. Ванкачапутюн (Мора, Просодия) // Седьмая республиканская

научная конференция по армянскому искусству. Тезисы докладов. - Ер., 1995. - С. 98 – 100.

Система модулей и ее использование в описании ладовой структуры народной песни //Традиции и современность (Вопросы армянской музыки). Кн. 2. - Ер., 1996. - С. 127 – 140.

“Կարոս խաչ” վիպերգի բանաստեղծական տեքստի կրոնա - առասպելական արձատները (Սենանտիկ վերլուծության փորձ) // Традиции и современность (Вопросы армянской музыки). Кн. 2. - Ер., 1996. - С. 220 – 228.

Армянская опера и музыкознание в 1967–79 гг. // История музыки народов СССР. Т.6., Кн.2. - М., 1996. - С. 132 – 143.

Античная музыкально-космологическая концепция регистровой дифференциации полной совершенной системы и ее проявления в армянской музыке //Восьмая республиканская научная конференция по армянскому искусству. Тезисы докладов. - Ер., 1997. - С. 84 – 86.

Հայ ավանդական երգի տաղաչափական համակարգի հարցերի շուրջ //Հայ ժողովրդական մշակույթի հանրապետական գիտական նստաշրջան, IX: Զեկուցումների հիմնադրույթներ: - Եր., 1997. - էջ 23 – 24:

Жанр духовного стиха в эпической песенной поэзии Армении (На примере сказания об Алексаносе) //Международная конференция “Музыкальная культура в преддверии XXI века” (Тиграновские чтения). Тезисы докладов. - Ер., 1998. - С. 26 – 27.

Տ. Չուխաշյանի “Արշակ Երկրորդ” օպերայի ժանրային
բնորոշումը (Հայոց պատմությունը հայկական օպերայում)
// Ավանգարդ, թերթ, - 1999. - թիվ 14:

3. Հրատարակատնություն

3. Публицистика

Концерты Марии Гамбарян //Коммунист, газ. - 1952. - 17 октября.

Концерт симфонического оркестра //Коммунист, газ. - 1952. - 10 декабря.

Концерты квартета имени Комитаса //Коммунист, газ. - 1952. - 16 декабря.

Отчетный концерт студентов //Коммунист, газ. - 1953. - 17 января.
Севильский цирюльник (Новая постановка театра имени
А.Спендиарова) //Коммунист, газ. - 1953. - 29 января.

Միջայել Թավրիզյան //Ավանգարդ թերթ, - 1954:

Концерт Юрия Айрапетяна //Коммунист, газ. - 1956. - 22 декабря

Концерты азербайджанских гостей //Коммунист, газ. - 1957. - 2 июня. - Соавт.: К Сафарян.

На концерте Зои Петросян //Коммунист, газ. - 1959. - 21 марта.

Данси (Гастроли Тбилисского государственного академического

театра оперы и балета им. З. Палиашвили) //Комсомолец, газ. - 1963.
- 2 июня.

Демон (На спектаклях тбилисских друзей) //Комсомолец, газ. -
1963. - 12 июня.

Вест-Сайдская история //Комсомолец, газ. - 1963. - 27 октября.

Господин Минтоев в Париже //Коммунист, газ. - 1964. - 26 января.

Հնչում է երգեհոնը //Սովետական Հայաստան, թերթ, - 1964. -
21 սեպտեմբերի:

Научить детей любить, слушать и понимать музыку //Комсомолец,
газ. - 1964. - 18 октября.

Тангейзер //Коммунист, газ. - 1965. - 23 июля.

Когда играет Рубен Агаронян //Комсомолец, газ. - 1966. - 6 февраля.

Կրակե օղակ //Սովետական Հայաստան, թերթ, - 1968. - 17
հունվարի:

Пафос революции (Опера “Огненное кольцо” в Ереванском оперном
театре) //Правда, газ. - 1968. - 3 марта.

Играет оркестр им. Курмангазы //Коммунист, газ. - 1968. - 6
октября.

Рубен Агаронян //Коммунист, газ. - 1968. - 1 декабря.

Талант, гражданственность, мастерство (К 60-летию со дня рождения композитора Г.Егиазаряна) //Коммунист, газ. - 1968. - 8 декабря.

Лирик и виртуоз кямапчи (О Саше Оганезашвили) //Коммунист, газ. - 1970. - 13 ноября.

Зрелость и мастерство (О Зое Петросян) //Коммунист, газ. - 1971. - 22 мая.

Два спектакля фестиваля (Фестиваль, посвященный армянской опере - о спектаклях “Отелло” и “Царская невеста”) //Коммунист, газ. - 1971. - 23 июня.

Հազվագյուտ, հրաշալի արվեստ (Ջարահ Դուրխանյանի մասին) //Երեկոյան Երևան, թերթ. - 1972. - 1 մայիսի:

Путь к искусству (Об эстетическом воспитании в школе N 114) //Коммунист, газ. - 1972. - 18 июля.

Искусство светлое, радостное (О концерте Р. Агароняна) //Коммунист, газ. - 1972. - 29 сентября.

Путь композитора (К 70 – летию Арама Кочаряна) //Коммунист, газ. - 1973. - 28 ноября.

Прекрасное и лучезарное (К 80 – летию со дня рождения Айкануш Дanelян) //Коммунист, газ. - 1973. - 23 декабря.

Գեղեցկութեան որոնումներում (Հայաստանի կոմպոզիտորների

միության VII համագումարի մասին) //Երեկոյան Երևան, թերթ.
- 1974. - 18 փետրվարի:

В ответе перед слушателями (Почему не удовлетворяет деятельность
Армянской филармонии?) //Коммунист, газ. - 1974. - 7 августа. -
Соват.: М.Тер—Симонян, М.Рухкян, то же журнал // Советская музыка
-1974 N11, сс. 89-91.

Երաժշտական հարուստ լեզվով (Սիմֆոնիկ երաժշտությանը
նվիրված Յայաստանի Կոմպոզիտորների միության IV պլենու-
մը) //Երեկոյան Երևան, թերթ. - 1976. - 11 մայիսի:

Երիտասարդ կոմպոզիտորների ստեղծագործության շուրջ (Կլոր
սեղան խմբագրատանը) //Սովետական արվեստ, ամսագ., - 1976
- N 4 - էջ 16 – 18:

Ժամանակակից հայ երգը (Կլոր սեղան խմբագրատանը)
//Սովետական արվեստ, ամսագ., - 1977 - N 4 - էջ 25 – 28:

Мир его музыки (О А.Тертеряне) //Коммунист, газ. - 1977. - 24 сентября.

Песня - любовь и забота наша //Коммунист, газ. - 1977. - 18 ноября.
Соавтор. М. Берко, նույնը // Սովետական արվեստ. - 1977, N12 -
էջ 2-7, то же журн. // Советская музыка. - 1978, N2, сс. 62-64.

Свет ее творчества (О Г.Чеботарян) //Коммунист, газ.-1979. -12 июля.

Նոր կամերայինը, տպավորություններ, խոհեր //Երեկոյան Երևան,
թերթ. - 1979. - 30 հուլիսի - հեղ – կից Մ. Տեր-Սիմոնյան:

Երաժշտական լեզվին նոր կենսագրություն (Ելույթ երիտասարդ կոմպոզիտորների ստեղծագործությանը նվիրված Հայաստանի կոմպոզիտորների միության պլենումին) //Սովետական արվեստ, ամսագ., - 1979 - N 8 - էջ 36 – 38:

Ելույթ “Կլոր սեղանի շուրջը” (“Երգին՝ ոգեղեն թևեր”) //Սովետական արվեստ, ամսագ., - 1985. - N 1 - էջ 17 – 19:

Ժողովրդի արվեստը՝ ժողովրդին //Սովետական Հայաստան, թերթ - 1988. - 29 մարտի. - հեղ – կից՝ Մ.Բրուտյան:

4. Հոդվածներ հանրագիտարաններում

4. Статьи в энциклопедиях

Արթուր Այդինյան //ՀՍՀ. հ. 1. - Եր., 1974. - էջ 343:

Գրիգոր Եղիազարյան //ՀՍՀ. հ. 3. - Եր., 1977. - էջ 505:

Մակար Եկնալյան //ՀՍՀ. հ. 3. - Եր., 1977. - էջ 498 - 499:

Никогаїос Тиграняк // МЭ. т. 5. - М., 1981. - С. 522 – 523.

Գեղունի Չթչյան //ՀՍՀ. հ. 9. - Եր., 1983. - էջ 16:

Նիկողայոս Տիգրանյան //ՀՍՀ. հ. 11. - Եր., 1985. - էջ 702:

5. Խմբագրում

5. Редактирование

Рухкян М. Армянская советская симфония /Ред. К.Худабашян. - Ер.: Изд – во АН Арм ССР, Институт искусств, 1980. - 131 с.

Гошовский В. Горани /Ред. К.Худабашян. - Ер.: Изд – во АН Арм ССР, Институт искусств, 1982. - 64 с.

Джагацпанян К. О связи национальной речи и музыки /Ред. К.Худабашян. - Ер.: Изд – во “Советакан грох”, 1986. - 175 с.

Ղարիրյան Գ. Դավիթ Պողոսյան // խմբ. Կ.Խուդաբաշյանի - Եր., 1990

Մանուկյան Ս. Մարտունու շրջանի ժողովրդական երգեր (1974 - 77 թթ. գիտարշավների նյութերից) // Պատ. խմբ. Կ.Խուդաբաշյան. - Եր., ՀՀ ԳԱ հրատ., 1997. - 192 էջ:

6. Գրականություն Կ.Խուդաբաշյանի
և նրա աշխատությունների մասին
6. Литература о К. Худабашян и ее трудах

Մանսուրյան Տ. Պատմության քննություն՝ այսօրվա հոգեերի տեսանկյունից //Սովետական Հայաստան, թերթ. - 1977. - 14 հուլիսի: Գրախոս. Худабашян К. Армянская музыка на пути от монодии к многоголосию. - Ер., Изд – во АН Арм.ССР. - 1977.

Терьян М. Армянская музыка на пути от монодии к многоголосию //Советская музыка. журн.- 1978. - N 8. - С. 117. - Реценз.

Ստեփանյան Գ. Կենսագրական բառարան, Հ.Բ., Եր. - 1981. - էջ 72:

Содержание

Բովանդակություն

Կյանքի և գործունեության հիմնական տարեթվերը	5
Основные даты жизни и деятельности	6
Կյանքի և գործունեության ակնարկ	7
Очерк жизни и научной деятельности	19
Հրատարակված աշխատությունների ցանկ	28
Список изданных трудов	28

Отпечатано в типографии ООО "ЛИЛИТ И ЭДИТ"

Տպագրված է «ԼԻԼԻԹ ԵՎ ԷԴԻՏ» ՍՊԸ տպարանում

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0064684

[200pp.]

A 7
20057